

## แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

### MANAGEMENT GUIDLINE FOR RELIGIOUS TOURISM TOWARD THE ASEAN COMMUNITY : UBONRATCHATHANI PROVINCE

มาโนช พรหมปัญญา และคณะ  
มหาวิทยาลัยสยาม

#### บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจ ด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการ ปัญหา และอุปสรรคการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี (2) เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี (3) เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และ (4) เพื่อกำหนดแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยใช้วิธีการศึกษาการสนทนากลุ่มการสัมภาษณ์เชิงพุทธ และการสังเกตการณ์ในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างของการสนทนากลุ่มแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ และหน่วยงานของภาคเอกชนภาคประชาชน การสัมภาษณ์เชิงลึกได้รับความร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้าน ศึกษสงฆ์ ผู้นำชุมชน และนักท่องเที่ยว ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณได้ใช้แบบสอบถามจำนวน 60 ชุด

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธถูกดำเนินตามภายใต้นโยบายระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับองค์กร โดยได้ระบุปัญหาของการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนนั้นยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน แหล่งท่องเที่ยวขาดเสน่ห์ทั้งยังขาดการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาโดยมัลลเทศก์ การสนองความต้องการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการสื่อสาร แหล่งท่องเที่ยวความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงแต่การพัฒนาลังอำนาจความสะดวกการท่องเที่ยวถูกเรียกร้อยอยู่ในระดับกลางศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ที่โดดเด่น และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริการที่พัก และอื่น ๆ ส่วนหน่วยงานต่าง ๆ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนนั้น ควรส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการวางแผนยุทธศาสตร์และกำหนดนโยบายต่าง ๆ โดยเน้นถึงสาระสำคัญของพุทธศาสนามากกว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ส่วนการดำเนินนโยบายนั้นควรดำเนินตามตัวชี้วัดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

**คำสำคัญ :** การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงพุทธ แนวทางการจัดการ จังหวัดอุบลราชธานี

**ABSTRACT**

This survey research is mixed methodologies which aimed to (1) study Ubonratchathani province's tourism: the existing management, problems, and obstacles in religious tourism, (2) study tourists' demands on Religious Tourism management, (3) access Religious Tourism potentials towards ASEAN Community-AC, and (4) to establish the management guidelines for religious tourism towards AC in Ubonratchathani province. Focus group, in-depth interview, and observation were the qualitative methods of data collecting. The target group of the focus group discussion techniques were divided into 2 groups: government agencies, private and civil societies. In-depth interview included the local wisdom leaders, monks, village leaders, tourists. The quantitative methods was questionnaires distributed to 60 respondents.

Result founded as follow...with the Religious Tourism management operated under the tourism policy at the National level, province level, and organization level. The problems of tourism development for sustainability are lack the of integrated from government agencies, private sectors and communities. A Religious destination was not attraction. Also Lack of Religious knowledge and disseminate by the tourist guides. the demands on the promotion of Religious Tourism in Ubonratchathani province are the priority. Tourists demanded on communication, destination attraction, safety and security in the most in the highest level. But the tourism facilities were require at the moderated level.

Ubonratchathani has potential on Religious Tourism which were the destination attractions: identities, authentic historical background and the facilities related to accommodations, and etc.

Government, private sectors and civil societies should participate in strategic plan and formulate policies. Emphasizes on religious essence upon tourism. suchas policies should be formulateon the Cultural Standard Indicator by the Office of Tourism Development, Ministry of Tourism and Sport.

**Keywords :** Religious Tourism, Buddhism Tourism, Management Guideline, Ubonratchathani Province

**บทนำ**

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการผ่อนคลายความเครียดที่ปัจจุบันได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้นพร้อมกับรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการผ่อนคลายความเครียดแล้วกิจกรรมการท่องเที่ยวยังสามารถสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่งด้วย กล่าวคือ รายได้ที่จะกระจายสู่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการสร้างงาน และนำไปสู่การสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งภาครัฐได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของประเทศและกลุ่มจังหวัดการท่องเที่ยวทุกภูมิภาคของไทย

การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์การวิจัยการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2555-2559) โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญกับการทำวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์

ที่ 1 ส่งเสริมการวิจัยเป็นวาระแห่งชาติทางการท่องเที่ยว และในกลยุทธ์ที่ 1.2 การวิจัยเพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย ในแนวทางที่ 1.2.2 ส่งเสริมการวิจัยเพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว และกลยุทธ์ที่ 1.3 การวิจัยเพื่อส่งเสริม พัฒนาและจัดการอุปสงค์ทางการตลาด การท่องเที่ยวของไทย ในแนวทางที่ 1.3.2 ส่งเสริมการวิจัยเพื่อรักษานักท่องเที่ยวเดิมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวซ้ำ แนวทางที่ 1.3.3 ส่งเสริมการวิจัยเพื่อส่งเสริมการตลาดที่วางอยู่บนฐานอัตลักษณ์ (ท้องถิ่น) (ภาพลักษณ์) และศักยภาพของประเทศ แนวทางที่ 1.3.4 ส่งเสริมการวิจัยเพื่อสร้าง (อัตลักษณ์ ท้องถิ่น) ภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวไทย แนวทางที่ 1.3.5 ส่งเสริมการวิจัยเพื่อ (ประเมินศักยภาพ ทิศทาง และพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย) กระตุ้น การท่องเที่ยวภายในประเทศ

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นเมืองใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำมูลที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมากกว่า 200 ปี มีพื้นที่กว้างใหญ่ ต่อมาถูกแบ่งออกเป็นจังหวัดใหม่ คือ จังหวัดยโสธรในปี พ.ศ. 2515 และจังหวัด อำนาจเจริญในปี พ.ศ. 2536 ซึ่งถ้ารวมพื้นที่อีกสองจังหวัดที่แยกออกไป จังหวัดอุบลราชธานีจะมีขนาด พื้นที่เป็นอันดับ 1 ของประเทศไทย และจังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดทางตะวันออกสุดของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและของประเทศไทย พิกัดของจังหวัดอุบลราชธานีมีความน่าสนใจไม่น้อย คือ มีตำบลที่ตั้งอยู่บนเส้นเวลาหลักของประเทศ ที่เส้นแวง 105 องศาตะวันออก นั่นหมายถึง จังหวัดอุบลราชธานีเป็น จังหวัดแรกของประเทศไทยที่ได้เห็นดวงอาทิตย์ขึ้นก่อนพื้นที่อื่นๆ ทั้งประเทศ

นอกเหนือจากแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติแล้วยังพบว่า จังหวัดอุบลราชธานีได้มีการกำหนด ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานีด้านการท่องเที่ยวเช่นกัน โดยให้ความสำคัญกับการกำหนด แนวทางการพัฒนาด้านการส่งเสริมการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว ดังนี้

1. แผนงานพัฒนาความร่วมมือ ทางการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ
2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว โดยกำหนดแผนงานการส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยว

ข้อได้เปรียบทางภูมิประเทศของจังหวัดอุบลราชธานี คือ การมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา แต่ข้อได้เปรียบทาง ภูมิประเทศดังกล่าวกลับไม่ส่งผลดีทางการท่องเที่ยวต่อจังหวัดอุบลราชธานีเท่าที่ควร เนื่องจากนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ใช้จังหวัดอุบลราชธานีเป็นทางผ่านในการเดินทางไปท่องเที่ยวยังประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกันดังกล่าว และต่อเนื่องไปถึงประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ทำให้ การใช้เวลาท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานีมีช่วงเวลาน้อยเมื่อเทียบกับระยะเวลาการท่องเที่ยวที่ นักท่องเที่ยวใช้ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทย คือ การเดินทางไปประเทศเพื่อนบ้านเป็นหลัก ซึ่งส่งผลไปถึงการสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมามีจำนวนลดลงไปด้วย เพราะเมื่อไม่มี การท่องเที่ยวเกิดขึ้นในจังหวัด รายจ่ายของนักท่องเที่ยวไม่เกิดขึ้น สุดท้ายการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวจึงไม่เกิดขึ้นตาม อนึ่งนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้านก็เดินทางมาจังหวัดอุบลราชธานีเช่นกัน แต่ส่วนมากเดินทางมาเพื่อวัตถุประสงค์การจับจ่ายซื้อสินค้าจากประเทศไทย และหากพิจารณาสภาพ ปัญหาต่อไปในอนาคต เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานี จะมีส่วนแบ่งในตลาดการท่องเที่ยวลดลงและความสามารถในการดึงเงินจากการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัดอุบลราชธานีต่อไปก็จะลดลงด้วยเช่นกัน ดังนั้น หลายๆ หน่วยงาน

ทั้งภาครัฐและเอกชนจึงควรให้ความสำคัญกับการวางยุทธศาสตร์เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนา การท่องเที่ยวทั้งในลักษณะโครงการพัฒนาหรืองานวิจัยจังหวัดอุบลราชธานีนอกจากมีความโดดเด่นด้านการค้าชายแดนแล้ว ยังมีข้อได้เปรียบทางด้านวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมเชิงพุทธผ่านศาสนสถานประเภท “วัด” ซึ่งจังหวัดอุบลราชธานีมีวัดจำนวนมากถึง 21 วัด และแต่ละวัดมีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง ความหลากหลายของรูปแบบของวัดนอกจากจะเป็นทางเลือกในการเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาพุทธ และยังสามารถสร้างเสน่ห์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งวัดจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะพบว่า มีการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงพุทธนี้เป็นทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานี จากบริบททางการท่องเที่ยวที่ลึกลงไปนี่จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมทางการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปีพุทธศักราช 2558 ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเตรียมความพร้อมอย่างถูกต้องและเห็นชอบร่วมกัน อันจะนำไปสู่การจัดการด้านการท่องเที่ยวล่วงหน้าก่อนที่ประเทศไทยจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในปีพุทธศักราช 2558 หากผู้ที่มีส่วนได้เสียกับการท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานีละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับปัญหาการท่องเที่ยวต่อไป ปัญหาการท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานียังคงดำเนินต่อไปและเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะลดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวลง และไม่สามารถแข่งขันกับประเทศสมาชิกได้อย่างทัดเทียม

### วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการ ปัญหาและอุปสรรค การท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
4. เพื่อกำหนดแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

### ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนไปประยุกต์ใช้เพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์และจัดโครงการด้านการท่องเที่ยวต่อไป

### วิธีดำเนินการวิจัย

ด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวัดที่สำคัญในอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี  
กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว (stakeholder) ประกอบด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบทางการท่องเที่ยวของภาครัฐ ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานอุบลราชธานี สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี ตัวแทนจากผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ รองประธานกรรมการหอการค้า และกรรมการที่ปรึกษาหอการค้า และกรรมการหอการค้า จังหวัดอุบลราชธานี และตัวแทนจากภาคชุมชน ได้แก่ ตัวแทนพระสงฆ์ และตัวแทนภาคประชาชนที่อาศัยในชุมชนบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2. กลุ่มนักท่องเที่ยว (tourist) คือ ตัวแทนของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี ในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลด้านเวลา งานวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาในการเก็บและสำรวจข้อมูลในระยะเวลาจำกัด ตั้งแต่วันที่ 17 – 19 มีนาคม พ.ศ. 2556

### นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางสู่สถานที่ตั้งของวัดเพื่อศึกษาธรรมะและบริบททางศาสนาที่เกี่ยวข้อง ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษาและการชื่นชมความงามทางวัฒนธรรม และเพื่อตอบสนองทางความเชื่อส่วนบุคคล

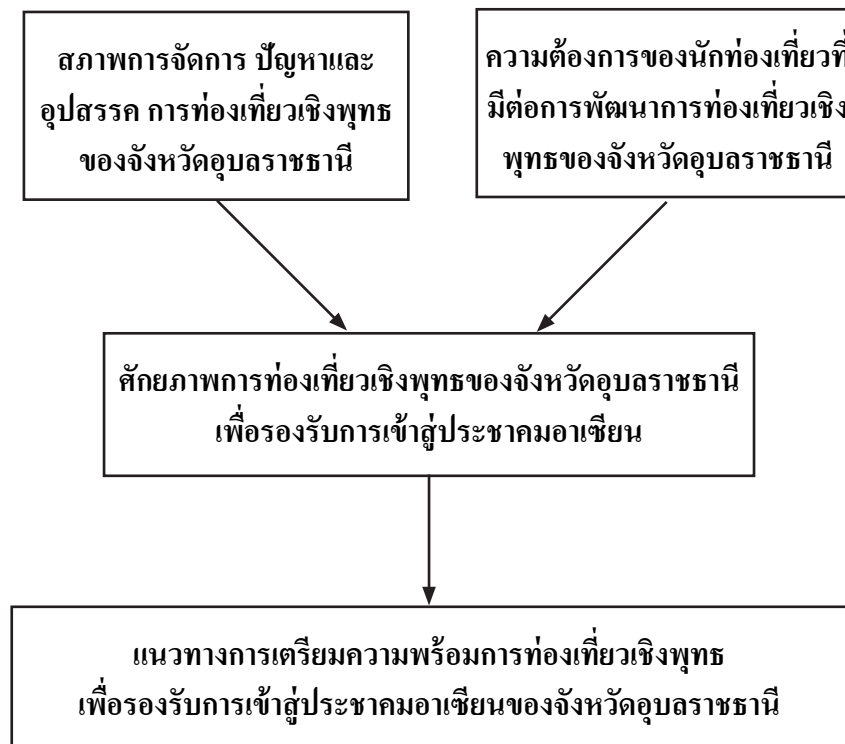
2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การนำนโยบายการท่องเที่ยวสู่การปฏิบัติจริงเพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยว

3. ความต้องการของนักท่องเที่ยว คือ ความคาดหวังด้านการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการให้เปลี่ยนแปลง หรือเกิดขึ้น

4. ศักยภาพ หมายถึง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้

5. ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี คือ การประเมินศักยภาพปัจจุบันร่วมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยประยุกต์การวิเคราะห์ร่วมกับมาตรฐานการประเมินการท่องเที่ยวจากคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปีพุทธศักราช 2549

**กรอบแนวคิด**



**ผลการวิจัย**

สภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี ขึ้นอยู่กับนโยบาย และการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ซึ่งพบว่านโยบายของแต่ละหน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่มีนโยบายชัดเจนแต่แยกส่วนไม่เชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ โครงการส่วนใหญ่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวทั่วไปมากกว่าที่จะระบุว่าเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โครงการที่ดำเนินการไปแล้วขาดความต่อเนื่องหรือต่อ ยอดทำให้โครงการเหล่านั้น มีการดำเนินการเฉพาะบางช่วงเวลา เช่น งานแห่เทียนพรรษาซึ่งเป็นงานเทศกาลประเพณีระดับนานาชาติ ที่เน้นการดำเนินการเพียงช่วงที่มีเทศกาลเท่านั้น

ด้านความต้องการในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ข้อมูลพบว่าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เคยมาเที่ยววัดในจังหวัดอุบลราชธานีแล้ว และมีความต้องการกลับมาเที่ยวอีก เพื่อไหว้พระ ทำบุญสะเดาะเคราะห์ เมื่อสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าจังหวัดอุบลราชธานีควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด และควรมีการพัฒนาด้านการคมนาคม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับมาก ส่วนการเข้าถึงเทคโนโลยี การสื่อสาร/อินเทอร์เน็ต และการจัดอาสาสมัครนำเที่ยววัด/มัสยัดเทศ์นั้น ผู้ตอบมีความต้องการใน การพัฒนาระดับปานกลาง โดย

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจเรื่องจุดเด่นทางศิลปะ สถาปัตยกรรมของวัดมีเอกลักษณ์ชัดเจน การเผยแพร่เรื่องราวประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของวัด และนักท่องเที่ยวมีความต้องการให้วัดมีการพัฒนามุมถ่ายภาพ/จุดเก็บภาพประทับใจ ในระดับมาก ส่วนการพัฒนาด้านร้านขายของที่ระลึกมีในระดับปานกลาง ด้านความปลอดภัย พบว่าการรักษาความสงบเรียบร้อยในวัดในระดับมากและมีความต้องการให้พัฒนาระบบการป้องกันภัยสากลการเตรียมความพร้อมการพยาบาลเบื้องต้น และระดับของอาชญากรรม/โจรกรรมภายในวัด ในระดับปานกลาง สำหรับด้านกิจกรรมความต้องการของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานีด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องการให้มีการพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาส่งเสริมการวิปัสสนากิจกรรมการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์การสวดมนต์ไหว้พระ และกิจกรรม และดูดวงในระดับมาก โดยสรุปความต้องการของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในภาพรวม ในจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในระดับมาก

ด้านศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน 2 ด้าน คือ ด้านศักยภาพด้านการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เนื่องจากวัดที่เก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีสถาปัตยกรรมประเพณีและวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น แห่เทียนพรรษา นอกจากนี้การเดินทางมายังจังหวัดอุบลราชธานีสามารถเดินทางมาได้หลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นทางรถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน และรถโดยสารระหว่างประเทศที่มีการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน อีกทั้งยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่หลากหลายเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว คือ อุบลราชธานีมีความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นที่พัก ร้านอาหารที่เปิดบริการอยู่เป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามพบว่า จุดอ่อนด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีที่ต้องพัฒนามีหลายด้าน คือ ด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งวัดส่วนใหญ่ที่ศึกษามีระบบสาธารณูปโภค ห้องน้ำ ที่จอดรถ ฯลฯ ไม่พร้อมต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่มีการให้ข้อมูล แนะนำกิจกรรมการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงการจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีของวัดที่ไป ด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว ทุกวัดที่ศึกษาไม่มีเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลสำคัญของวัด จะมีบ้างก็เพียงข้อมูลในแผ่นพับประชาสัมพันธ์ซึ่งไม่เพียงพอที่จะสร้างความรู้และจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวได้ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ พบว่ามีทั้งกรณีที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดในระดับมาก ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเฉพาะในช่วงเทศกาลของวัด แต่นอกเทศกาลชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการวัดในระดับน้อย ในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ในชุมชนรอบวัดได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงพุทธในรูปแบบของการขายของที่ระลึก ขายสินค้า ขายอาหารและเครื่องดื่ม และในบางวัดที่ชุมชนได้รับประโยชน์จากค่าตอบแทน การปฏิบัติหน้าที่ให้บริการนักท่องเที่ยว แต่ก็มีบางวัดที่ไม่มีการขายสินค้า ของที่ระลึกในวัด

ข้อมูลจากผลการศึกษาข้างต้น ได้นำมาสังเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งจำเป็นต้องให้ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบายร่วมกัน โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธควรเป็นไปในลักษณะ “ศาสนานำ

การท่องเที่ยว” และนโยบายดังกล่าวควรอยู่ในกรอบการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เสนอสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการพิจารณาจะต้องคำนึงถึงประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธตามบริบทของแต่ละแหล่งเพื่อไม่ให้เกิดส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีไปกระทบต่อวิถีพุทธ และให้ความสำคัญกับการเข้าถึงหลักคำสอนและหลักศาสนาในวัดใดวันหนึ่งมากกว่าหลายวัดในวัน
2. การพัฒนาการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ทั้งป้ายบอกทางวัดในจังหวัด และป้ายชี้แนะการปฏิบัติศาสนกิจภายในวัด และการรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างเรื่องราวการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อกระตุ้นและสร้างแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยว
3. การพัฒนาระบบสนับสนุนการท่องเที่ยวประเภทการคมนาคมขนส่งมวลชน
4. การจัดการระบบที่เอื้อต่อความเชื่อมั่นความปลอดภัยในทรัพย์สินภายในวัด
5. การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในประเทศและต่างประเทศ โดยคำนึงถึงบริบททางศาสนาประจำชาติและกำลังซื้อของประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน
6. การส่งเสริมภาคการศึกษาให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน

### อภิปรายผล

**ด้านที่ 1** สภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการกำหนดนโยบายได้อย่างชัดเจน ขณะที่ภาคเอกชนและชุมชนมีความสนใจและเห็นถึงศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แต่ทุกภาคส่วนยังไม่เคยมีการวางแผนและร่วมมือกันพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบเชิงพุทธอย่างเป็นระบบ และเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธซึ่งเป็นการท่องเที่ยวในศาสนสถาน ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงควรตระหนักถึงคุณค่าของศาสนสถาน ซึ่งมีแนวทางการปฏิบัติในรูปแบบเฉพาะ คือการเดินทางไปยังวัดซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญของพุทธศาสนา เพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธองค์ ด้วยความศรัทธาตั้งมั่นที่จะศึกษาสถานที่และพร้อมที่จะเรียนรู้ถึงสังขารแห่งชีวิตด้วยจิตที่สงบมั่นคง มีความอดทนตั้งใจจริง หากตั้งจิตอยู่ที่การปล่อยวางให้ทุกอย่างเกิดขึ้นและดับไป มีความเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมเดินทาง มิไม่ตรีจิตต่อกันฉันท์กัลยาณมิตรแบ่งปันผลบุญสู่มวลมนุษยชาติ การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธจึงมีความหมายและอยู่ในใจของพุทธศาสนิกชนอย่างเปี่ยมสุขตลอดเวลา และเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธควรคำนึงถึงหลักสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง คือ การศึกษาวัดอย่างละเอียด รอบคอบ เรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้น และประการที่สอง คือ การใช้หลักคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงความจริงของชีวิตการปฏิบัติต่อผู้รับและตนเองอย่างมีเมตตา (ชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมจร. ประเทศอินเดีย 2549: บทนำ)

**ด้านที่ 2** ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เห็นได้ว่าความต้องการนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ พบว่านักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นว่าจังหวัดอุบลราชธานีควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความต้องการของนักท่องเที่ยวในการพัฒนา



การท่องเที่ยวเชิงพุทธนั้นพบว่านักท่องเที่ยวมีความต้องการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ด้าน การจัดการสถานที่จอดรถภายในวัดความสะดวกของรถโดยสารสาธารณะเพื่อเดินทางมาวัดสภาพ การจราจรระหว่างเดินทางมาวัด ความชัดเจนของป้ายบอกทางมาวัด ซึ่งสอดคล้องกับ (สายรุ้ง วงษาไชย, 2554) กล่าวไว้ว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตลาดน้ำวัดเชิงท่า จังหวัดลพบุรี ต้อง มี สิ่งอำนวยความสะดวกด้าน โครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการเดินทางและการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและ บริการทางการท่องเที่ยวและด้านบริการอื่นๆ ความคิดเห็นของ นักท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ด้านสิ่งดึงดูดใจ พบว่า จุดเด่นทางศิลปะสถาปัตยกรรม ของวัดมีเอกลักษณ์ชัดเจน และนักท่องเที่ยวมีความต้องการในระดับมากด้านความปลอดภัยโดยเฉพาะ การรักษาความสงบเรียบร้อยในวัด ซึ่งสอดคล้องกับ กฤษณะ เศษสุรภัยชน (2552). กล่าวไว้ว่า พฤติกรรม และทัศนคติของนักท่องเที่ยวอิสระชาวต่างชาติที่มีต่อวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีวัตถุประสงค์หลักการท่องเที่ยววัดโพธิ์ คือ สนใจในศิลปะและประวัติศาสตร์ตะวันออก ความต้องการของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการกิจกรรม ต่างๆ เหล่านี้ในระดับมาก คือ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาส่งเสริมการวิปัสสนากิจกรรม การสนทนาธรรมกับพระสงฆ์การสะเดาะเคราะห์ แก้วกรรม คุณดวง มีความต้องการพัฒนาในระดับมาก ส่วนความต้องการในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านการคมนาคม ด้านความปลอดภัย ด้านสิ่งดึงดูดใจ มีระดับความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในระดับมาก ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีระดับความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับ บุญพิเชษฐ์ จันท์เมือง (2553). กล่าวไว้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ โดยพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เน้น (1) การชื่นชมศิลปกรรมต่าง ๆ (2) การนมัสการไหว้พระและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (3) การฝึกสมาธิภาวนาในวันหยุดและวันพักผ่อน (4) สิ่งที่นักท่องเที่ยวควรได้รับในการ มาท่องเที่ยวคือความเพลิดเพลิน คติธรรม เกร็ดความรู้ทางศาสนาที่ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ที่ละเอียด ลึกซึ้ง และ (5) ควรปรับปรุงด้าน การบริการท่องเที่ยวของวัดที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อมาตรฐานแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสาธารณูปโภค

ด้านที่ 3 ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคม อาเซียน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว และมีศักยภาพด้าน การดึงดูดใจ นักท่องเที่ยว เนื่องจากเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน พร้อมทั้งสถาปัตยกรรม และงานเทศกาลประเพณีที่โดดเด่น เช่น แห่เทียนพรรษา การนำจุดเด่นเหล่านี้มาพัฒนาให้เกิดรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างเป็นรูปธรรมและนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจ จากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวใน จังหวัด อุบลราชธานี โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องส่วนใหญ่ต้องการให้มีการบูรณาการและประสานความร่วมมือ ระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งชุมชน เนื่องจากชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งทางวัฒนธรรม มลภาวะ ความแออัด อีกทั้งคนในชุมชนยังเป็นผู้อุปถัมภ์ ดูแล ประกอบศาสนกิจ มีความผูกพันกับศาสนสถานมาก่อน ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน การศึกษา พัฒนา และเสนอแนะในการวางแผนและรับรู้ ทั้งในระยะวางแผนและระยะดำเนินการจึงเป็น

เรื่องสำคัญ อีกทั้งเป็นการแสดงถึงการเคารพสิทธิของคนในชุมชน ศาสนิกชน และศาสนิกสถาน (สินชัย กระบวนศิลป์ 2550)

**ด้านที่ 4** การเสนอแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จำเป็นต้องให้ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบายร่วมกัน โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธควรเป็นไปในลักษณะ “ศาสนานำการท่องเที่ยว” และนโยบายดังกล่าวควรอยู่ในกรอบการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เสนอสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งประเด็นในการพิจารณา คือ

(1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธตามบริบทของแต่ละแหล่งเพื่อไม่ให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีไปกระทบต่อวิถีพุทธ และให้ความสำคัญกับการเข้าถึงหลักคำสอน และหลักศาสนาในวัดใดวันหนึ่งมากกว่าหลายวัดในหนึ่งวัน สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การวิจัยการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2555-2559) โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติในกลยุทธ์ที่ 1.2 การวิจัยเพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพอุปทานการท่องเที่ยวไทย ในแนวทางที่ 1.3.3 ส่งเสริมการวิจัยเพื่อส่งเสริมการตลาดที่วางอยู่บนฐานอัตลักษณ์ (ท้องถิ่น) (ภาพลักษณ์) และศักยภาพของประเทศ แนวทางที่ 1.3.4 ส่งเสริมการวิจัยเพื่อสร้าง (อัตลักษณ์ท้องถิ่น) ภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวไทย ผลการวิจัยที่ได้นั้นจะสามารถแสดงถึงอัตลักษณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานีได้

(2) การพัฒนาการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ทั้งป้ายบอกทางวัดในจังหวัด และป้ายชี้แนะการปฏิบัติศาสนกิจภายในวัด และการรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างเรื่องราวการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อกระตุ้นและสร้างแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัดในด้านการรวบรวมข้อมูลทั้งประเภทศูนย์ข้อมูล หรือคู่มือนำชมที่จะอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

(3) การพัฒนาระบบสนับสนุนการท่องเที่ยวประเภทการคมนาคมขนส่งมวลชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัดในด้านการบริการพื้นฐานตามความมุ่งหมายของศาสนสถานที่ต้องการให้เป็นที่ยอมรับประกอบศาสนกิจแต่ละขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จำเข้ามาเพื่อเที่ยวชมหรือทำนุบำรุงศาสนาด้วย

(4) การจัดการระบบที่เอื้อต่อความเชื่อมั่นความปลอดภัยในทรัพย์สินภายในวัดซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัดในด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวกับความปลอดภัยของศาสนสถานที่ต้องดำเนินควบคู่กันไป โดยเฉพาะปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่คณะผู้วิจัยมองว่าควรให้ความสำคัญมากที่สุดเพราะความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นขณะการท่องเที่ยวเชิงพุทธจะส่งผลกระทบต่อทัศนคติและการแนะนำการท่องเที่ยวต่อของนักท่องเที่ยวได้

(5) การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธภายในประเทศและต่างประเทศ โดยคำนึงถึงบริบททางศาสนาประจำชาติและกำลังซื้อของประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะมีการเคลื่อนย้ายของประชาชนประเทศสมาชิกมากขึ้น แต่ลักษณะการเคลื่อนย้ายดังกล่าวอาจเป็น

การเคลื่อนย้ายโดยวัตถุประสงค์การทำงาน มิใช่การท่องเที่ยวก็เป็นได้ และขนาดเศรษฐกิจและความมั่งคั่งของประเทศสมาชิกยังมีระดับที่ต่างกันอยู่ ดังนั้น การวางแผนการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยพึ่งพาดลาดต่างประเทศจึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาให้รอบคอบ เพราะหากประเทศสมาชิกเป้าหมายมีกำลังซื้อสูงและสนใจการท่องเที่ยวเชิงพุทธทางจังหวัดอุบลราชธานีก็ควรส่งเสริมเอกชน แต่หากมีได้เป็นเช่นนั้นก็ควรทบทวน ออกมาตรการหรือให้คำแนะนำแก่เอกชน

(6) การส่งเสริมภาคการศึกษาให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญกับการร่วมมือกับชุมชน ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อช่วยกันขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน

### ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนควรมีการจัดทำและบูรณาการนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน ทั้งการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล และการท่องเที่ยวในช่วงที่ไม่ใช่เทศกาล
2. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนควรมีการจัดทำแผนงานให้ครอบคลุม และชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ และกำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน

### กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวคนธ์ สุดสวัสดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาประจำกลุ่มวิจัยที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ชี้แนะ เสนอแนวทางในการแก้ไข ทำให้งานวิจัยประสบความสำเร็จเป็นรูปเล่มฉบับสมบูรณ์ รวมทั้ง ศาสตราจารย์ ดร. พันธุ์ทิพย์ งามสูตร รองศาสตราจารย์ ดร. กุหลาบ รัตนสังขธรรม และดร. ธรรมชัย เชาว์ปรีชา คณาจารย์วิทยากรที่ปรึกษาประจำหลักสูตร ที่ได้กรุณามอบความรู้ด้านการทำวิจัย และเสนอแนะแนวทางอันมีประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดทำวิจัยฉบับนี้ ขอขอบคุณ อาจารย์ศิลป์ชัย นิลกรณ์ หัวหน้าส่วนการฝึกอบรมและพัฒนา หัวหน้าโครงการ “สร้างนักวิจัย (ต้นกล้าวิจัย) รุ่นที่ 12” สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่จัดโครงการอันทรงคุณค่านี้ขึ้นมา โดยกรุณาให้ความรู้ด้านการวิจัย ให้กำลังใจ และดูแลเอาใจใส่ผู้เข้าร่วมวิจัยด้วยความเมตตาอย่างดียิ่ง และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ช่วยอำนวยความสะดวก และประสานงานเป็นอย่างดี ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านในจังหวัดอุบลราชธานี ที่กรุณาให้โอกาสคณะผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูล และอำนวยความสะดวกด้านข้อมูลพุทธสถานที่มีชื่อเสียงต่อการวิจัยภาคสนามเป็นอย่างดี ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่สนับสนุนให้มีโครงการ “สร้างนักวิจัย (ต้นกล้าวิจัย) รุ่นที่ 12” อันจะเป็นการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่สู่สังคมต่อไป

### เอกสารอ้างอิง

กมลวรรณ ถนอมเงิน.แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา พระธาตุพนมจำลอง อำเภอยักษ์เม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์.การศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.2554

- ญาณวุฒิ อภิวงค์และนายพิทักษ์ แสนยาเกียรติคุณ.แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านม้ง ดอยปุยตำบลสุเทพอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.2554
- เทิดชาย ช่วยบำรุง.พลวัตการท่องเที่ยวอีสานใต้ ค้นหารอยยิ้มร่วมสมัยแห่งกาลเวลา.กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).2553
- บุญพิเศษฐ์ จันทร์เมือง.การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์.ปริญญา นิพนธ์ วท.ม. (สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.2553
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา.การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2543
- ประพัทธ์ชัย ไชยนอก.แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอุตสาหกรรมศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.2553
- ระลึก ธานี.ความเป็นมาและอำเภอต่างๆ ในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดยโสธร และจังหวัดอำนาจเจริญ พุทธศักราช 2335-2550. อุบลราชธานี : บริษัท ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป จำกัด.2554
- วารินทร์ วรินทร์เวศ.การศึกษาหารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผิงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2549
- สายรุ่ง วงษาไชย.แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตลาดน้ำวัดเชิงท่า จังหวัดลพบุรี การศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.2554
- สินชัย กระบวนศิลป์.การจัดการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อธิวิวัต ศรีสมบัติและคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กลุ่มจังหวัดอีสานใต้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).2550
- สำนักงานอุบลราชธานี.แผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี 4 ปี(พ.ศ.2557-2560).2556
- หยกทิพย์ และในสิงห์.แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท บ้านห้วยหีบ อำเภอโคกสูงพรรณ จังหวัดสกลนคร. การศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.2554